

Zondag 17 oktober 2021

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 15.00 uur

(Vriendelijk verzoek: wilt u uw telefoon het zwijgen opleggen?)

MOZART IN TEMPORE CORONAE

Orkest van de Achttiende Eeuw

Kenneth Montgomery dirigent

Klaas-Jan de Groot assistent-dirigent

Alexander Oliver regie

Don Duyns tekst

Alex Brok & Kees van Mameren licht

Jan van Dooren coördinator

Roberta Alexander Schauspieldirectrice

Ilse Eerens Pamina

Anne Sophie Petit Königin der Nacht & Mademoiselle
Silberklang

Henk Neven Papageno & Puff

Katharine Dain Madame Herz

Jeroen de Vaal Tamino

Jan-Willem Schaafsma Monostatos & Herr Vogelsang

Berend Eijkhout Sarastro & Frank

Wolfgang Amadeus Mozart 1756-1791

Die Zauberflöte & Die Schauspieldirectrice

Ein Gelegenheitsstück in tijden van Corona

Der Schauspieldirecteur

Sinfonia

Die Zauberflöte

Dies Bildnis

Con ossequio, con rispetto, KV 210

Ach ich fühl's

Chi sa, chi sa, qual sia, KV 582

Der Vogelfänger bin ich ja

Alles fühlt der Liebe Freuden

Per questa bella mano, KV 612

Ich möchte wohl der Kaiser sein, KV 539

Ein Mädchen oder Weibchen

Bei Männern

Soll ich dich Teurer nicht mehr sehn

Ouverture *Die Zauberflöte*

Der Holle Rache

Pauze

Duitse dans nr. 6

L'Amoro uit: 'Il Re Pastore', KV 208

Der Schauspieldirecteur

Arietta; Rondo; Terzett; Schlussgesang

Die Zauberflöte & Die Schauspieldirectrice

Ein Gelegenheitsstück in tijden van Corona

Als vader Leopold Mozart in 1785 zijn querulante zoon Wolfgang in Wenen komt bezoeken, moet hij hem één ding nageven: financieel heeft zijn zoon het aardig voor elkaar. Mozart woont dan in een chic pand direct achter de Stephansdom, in het centrum van Wenen. Een bedrag van 480 gulden per jaar wist Mozart toen op te brengen voor de ruime etage, omgerekend ongeveer duizend euro per maand. Toch niet slecht voor een zpp'er die nog maar drie jaar eerder met een trap onder zijn achterwerk zijn congé als muziklaker had gekregen en opeens zonder protectie op straat was komen te staan. En zijn vader had hem nog zó gewaarschuwd: zonder dienstverband red je het niet als musicus.

Maar bij junior draaide het allemaal als een tierelier gedurende die eerste jaren van prille zelfstandigheid. De beginnende ondernemer was - zoals zelfs zijn toegereisde vader moest toegeven - al snel tot grootverdiener uitgegroeid. De etage in de Weense Domgasse is na het geboortehuis in de binnenstad van Salzburg wel het bekendste Mozart-museum en staat bekend als 'Figaro'-huis. Hier ontstond de opera die Wenen, maar vooral Praag veroverde.

Das Singspiel, een musical avant la lettre

Hoe kwam Mozart aan het geld voor zijn dure huis in de Domgasse? Hij gaf les aan talentvolle en talentloze leerlingen, sommigen woonden zelfs bij hem in, zoals de jonge Engelman Thomas Attwood. Hij organiseerde concerten waar hij zelf speelde en af en toe kwam er weleens een opdracht binnen van het hof, zoals begin 1786, toen Mozart het werk aan zijn *Figaro* onderbrak voor een gelegheidswerk, dat hem in directe confrontatie zou brengen met zijn grootste concurrent in die dagen: Antonio Salieri. Die had een invloedrijke positie aan het keizerlijke hof en droeg daar de waarden van de gevestigde Italiaanse opera uit - in een taal die aan het hof daadwerkelijk gebezigd werd. Maar de tijden veranderen: toenemend klopte ook daar het lichtere genre van het

'Singspiel' aan de deur: gezongen in de Duitse volkstaal met gesproken dialogen, tegenwoordig zouden we zeggen: een musical. Eerder had Mozart al zo'n Singspiel gemaakt met de gewiekste theaterdirecteur Stephanie jr., en nu zochten beiden opnieuw samenwerking om de Italiaan Salieri af te troeven.

Zo moet de 'battle' ongeveer zijn gegaan, die avond van de zevende februari 1786 tijdens een groots onthaal voor het gezantschap van de Oostenrijkse Nederlanden. De voorstelling vond plaats in de Orangerie van Paleis Schönbrunn, het buitenverblijf van de keizer, op zo'n tien kilometer van de Hofburg in de binnenstad. Aan de ene kant van de rechthoekige zaal speelde de eenakter *Prima la musica, poi le parole* van Salieri, de andere kant van de zaal was voor het Singspiel *Der Schauspieldirektor* van Mozart. In het midden het genodigde, voornamelijk publiek. Het mocht eerst de éne dan de andere kant uitkijken en dan een oordeel vellen: Italiaans of Duits, oudbakken of fris van de lever, de gevestigde orde of de aanstormende jeugd, Salieri of Mozart?

Uiteindelijk bleek men aan het hof de voorkeur te geven aan het werk van de Italiaan, maar de toon voor de zegetocht van het Singspiel was gezet. *Der Schauspieldirektor* ging daarna de première nog twee keer in het openbaar in de stad, maar het grote Singspiel-succes zou voor Mozart komen in het jaar van zijn vroege dood, in het herfstgetij van 1791 - met *Die Zauberflöte*, die tot in november een groot aantal uitvoeringen in Wenen zou kennen en die al het jaar daarop in Praag, in 1794 in Berlijn en in 1795 in Amsterdam op de planken kwam.

Geen Mozarthuis in Amsterdam

Inmiddels was Mozart meer en meer in geldproblemen geraakt: zijn spijlucht, maar ook oorlogen op de Balkan lijkten daaraan debet - opeens had de adel geen geld meer over voor cultuur. Hij leende links en rechts, bijvoorbeeld van de zakenman Michael Puchberg, en betrok precies een jaar voor de première van de *Zauberflöte* een minder prestigieuze etage in de Rauhensteingasse, niet ver van de Domgasse. In dit sterfhuis schreef hij inderdaad aan zijn *Requiem*. Dit zogenaamde 'kleines Kaiserhaus' overleefde de Tweede Wereldoorlog niet: het stond op het terrein van het huidige warenhuis Steffl achter de Kärntnerstrasse. Overigens had Mozart tot het laatst een knecht in dienst, en zijn beide kinderen waren elders in de kost gedaan, zodat zijn vrouw Konstanze kon kuren in Baden, ten zuiden van Wenen. Had hij langer geleefd, dan had hij misschien wel gebruikgemaakt van het aanbod van rijke kooplieden om naar Amsterdam te verhuizen. Dan had de hoofdstad naast een Rembrandthuis ook een Mozarthuis kunnen exploiteren!

Maar zoals we weten, stierf Mozart in de nacht van 5 decem-

ber aan de gevolgen van 'hitziges Frieselfieber'. Om de tien jaar komt er wel een medisch specialist met een nieuwe theorie over de precieze oorzaak van zijn vroege dood. De vele ongemakkelijke reizen in zijn jeugd droegen in ieder geval niet bij aan zijn constitutie. Ook tijdens zijn verblijf in Den Haag was hij ziek en leek de dood nabij. Het onmiddellijke succes van zijn misschien grootste prestatie, *Die Zauberflöte*, waarin zijn devies 'für Kenner und Liebhaber' zich zo duidelijk manifesteert, heeft hij echter nog mee kunnen maken.

Kees Arntzen

Synopsis

Na het doorslaande succes van hun productie van Rameaus *Les Indes galantes*, broedde dirigent Frans Brügger - de oprichter van het Orkest van de Achttiende Eeuw - al lang geleden op het idee een complete cyclus van Mozart-opera's op de planken te brengen. Uiteindelijk lukte het om bijna alle grote Mozart-opera's semi-concertant op het toneel te brengen. In 2020 zou de bekroning volgen met *Die Zauberflöte*, 230 jaar na de wereldpremière, helaas zonder de inmiddels overleden Frans Brügger, maar geheel in zijn geest. Maar het liep anders.

Helse wraak ('Der Hölle Rache') zweert de Koningin van de Nacht ook vanavond, in de meest spectaculaire aria die de operarijk is. Niet zozeer om haar zinderende afkeer van priester Sarastro, maar omdat haar bestaansrecht is aangetast. Middels de uitbraak van een pandemie heeft een klein virus het hele culturele leven lamgelegd. De oorspronkelijke plannen moesten ingrijpend worden gewijzigd om een jaar later toch een concertante opera-tournee te kunnen bewerkstelligen. Een 'Zauberdirektor' was gewenst. Door twee opera's in elkaar te schuiven konden de flexibele geesten van het Orkest van de Achttiende Eeuw met minder middelen een volwaardig scènisch geheel fabriceren.

Opzet 'Corona-versie'

Het werkt zo: na het klinken van de Sinfonia die aan Mozarts eenakter *Der Schauspieldirektor* voorafgaat, komen in het eerste bedrijf jonge zangers auditie doen bij Roberta Alexander, de operadiva op leeftijd, die nu de spreekrol van impresario vervult. Niet alleen in bekende *Zauberflöte*-aria's etaleren zij hun kunnen. Zo verbuigt Jeroen de Vaal zich diep voor de boven hem gestelden in het ironische 'Con ossequio, con rispetto' (Salzburg, 1775), maar het door hem gevoelde disrespect klinkt in snijdende terzijdes klip en klaar door. Ilse Eerens laat op haar meeslepende *Zauberflöte*-aria 'Ach ich fühl' es' een aria volgen die Mozart in 1789 schreef om in te lassen bij een opera van Soler, de Spaanse componist zelf was toen juist op reis. De wilde tijden van de Venetiaanse

opera-pasticcio, het 'pasteditje' waarin beroemde diva's het hoofd van theaterdirecteuren op hol brachten, door eisen te stellen aan hun komst door de mooiste aria's uit verschillende opera's in het verhaal in te laten lassen, waren nog niet geheel en al voorbij en ook 'in tempore coronae' blijkt deze praktijk dus levensvatbaar. Andere auditanten volgen om op zich opmerkelijk te maken: Henk Neven vast op de rol van de vogelvanger Papageno en Jan-Willem Schaafsma begeert de moorse gevangenenbewaarder Monostatos te spelen. Maar hier breekt bij impresario Roberta de klomp: naast uitgesproken vrouwonvriendelijk blijkt tekstdichter Schikaneder ook nog eens virulent racistisch te zijn! Om haar niet verder tegen de haren in te strijken, heeft de auditant met vooruitziende blik een eigen aangepaste tekst meegebracht...

Audities lopen uit de hand

De jonge bas Berend Eijkhout, die de rol van Sarastro begeert, presenteert een weinig gehoord juweeltje uit de Mozart-schatkist: 'Per questa bella mano', geschreven in maart 1791 voor Franz Gerstl, de bas die een half jaar later de eerste Sarastro zou invullen. Deze werd toen spectaculair begeleid door een contrabassist, ook een musicus uit de stal van het 'Freyhaus' van impresario/acteur Schikaneder, die zichzelf de veergetooide rol van 'Papageno' had toegedacht. Dit Freyhaus stond ooit op een eilandje midden in het riviertje waaraan Wenen zijn naam dankt. Het was een vrijplaats, een soort 'broedplaats avant-la-lettre' en herbergde een kunstenaarskolonie die Schikaneder goedmoedig bestierde. Het volk wist deze plek goed te vinden en voor de première van zijn nieuwste Singspiel op 30 september 1791 had Mozart zich geen betere plek kunnen wensen. Op deze smachtende serenade laat Berend Eijkhout het krijgshaftige 'Ich möchte wohl der Kaiser sein' (Wenen, 1788) volgen en daarmee maakt hij indruk op de vrouwelijke impresario. Ook in samenwerking - met de bekende duetten uit *Die Zauberflöte* - mogen de auditanten hun kwaliteiten bewijzen, maar dan komt het vernietigende verdict uit Den Haag - alle voorbereidingen moeten pardoes stopgezet! Ook de beoogde Koningin van de Nacht (Anne Sophie Petit) is niet geamuseerd. Wat nu?

Concurrentie en jaloezie

Na de pauze en de klanken van een Duitse dans - in 1787 gecomponeerd voor een carnavalsbal in Praag - komt er toch nog een zangeres auditeren. Katharine Dain is opgehouden en komt te laat voor de auditie, maar mag het innemende 'L'amerò' uit Mozarts vroege herdersspel // *Re Pastore* (Salzburg, 1775) toch nog laten horen. Maar het is om des keizers baard - alles is immers afgeblazen. Toch broeit er een plan: dan maar een minder veeleisende opera

optuigen? Eentje die wel door de Haagse beugel past? Twee heren, Frank en Puf, komen tot afgrijzen van Roberta, ook met het door haar ontvouwde plan Mozarts minder veeleisende 'Schauspieldirektor' dan maar uit te voeren. Concurrentie alom: tussen de verschillende impresario's, zeker als de beide heren Katharine Dain na het zingen van haar arietta 'Da schlägt die Abschiedsstunde' voor Roberta's neus weggapen. Maar ook tussen de zangeressen onderling neemt de jaloezie de overhand, vooral als de exuberante Mademoiselle Silberklang opduikt. Met het rondo 'Bester Jüngling' geeft zij een imposant visitekaartje af. Beiden worden dus snel aangenomen door Frank en Puf, maar dan volgt de vraag: Wat moeten ze verdienen en wie krijgt het meest? In het hilarische terzet 'Ich bin die erste Sängerin' vliegen de dames elkaar hierover in de haren en het is aan Frank de gemoederen tot bedaren te brengen. In een eensgezind slot wordt benadrukt dat de hoogste kunst vooral bestaat in het zichzelf wegcijferen voor een hoger ideaal:

*Künstler müssen freilich streben,
stets des Vorzugs wert zu sein,
doch sich selbst den Vorzug geben,
über andre sich erheben,
macht den größten Künstler klein.*

(Kunstenaars moeten er natuurlijk naar streven, het steeds waard te zijn om gekozen te worden, maar jezelf boven anderen willen verheffen, jezelf voorrang willen geven, dat maakt zelfs de grootste kunstenaar tot een minkukel.)

Orkest van de Achttiende Eeuw

eerste viool: **Alexander Janiczek, Marc Destrubé, Kees Koelmans, Franc Polman, Irmgard Schaller, Annelies van der Vegt, Sophie Wedell, Sayuri Yamagata**
tweede viool: **Staas Swierstra, Matthea de Muynck, Hans Christian Euler, Guya Martinini, Paula Perez, Dirk Vermeulen, Gustavo Zarba**
altviool: **Emilio Moreno, Marten Boeken, Antonio Clares, Yoshiko Morita**
cello: **Albert Brüggem, Julie Borsodi, Bartolomeo Dandolo-Marchesi, Rainer Zipperling**
contrabas: **Margaret Urquhart, Robert Franenberg**
fluit en piccolo: **Marion Moonen, Melody Yeomans**
hobo: **Frank de Bruine, Alayne Leslie**
klarinet: **Eric Hoeplich, Alejandro Farina Martin**
fagot: **Danny Bond, Donna Agrell**
hoorn: **Stefan Blonk, Emmanuel Frankenberg**
trompet: **Nicolas Isabelle, Jonathan Impett**
pauken: **Koen Plaetinck**
fortepiano en klokkenspel: **Pieter-Jan Belder**

Aan de wieg van het **Orkest van de Achttiende Eeuw** stonden in 1981 Frans Brüggen, Lucy van Dael en Sieuwert Verster. Frans Brüggen bleef tot aan zijn dood in 2014 dirigent en artistiek leider van het Orkest van de Achttiende Eeuw, en sindsdien werkt het gezelschap met gastdirigenten. De orkestleden bespelen historische instrumenten of kopieën daarvan. De samenstelling van het orkest benadert die van het luxueuze 'klassieke' orkest zoals dat in Mannheim, Parijs en Wenen bestond in de achttiende en negentiende eeuw.

Kenneth Montgomery werd in 1973 music director van het Boumemouth Sinfonietta, en later van de Glyndebourne Touring Opera. Sinds zijn debuut bij De Nederlandse Opera in 1970 nam zijn bekendheid ook in Nederland snel toe, en werd chef-dirigent van het Radio Symfonie Orkest en het Groot Omroepkoor. Hij werd in 1991 de eerste artistiek leider van de Dutch National Opera Academy en geeft nog steeds masterclasses aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Hij werkte veelvuldig samen met het Orkest van de Achttiende Eeuw.

De van geboorte Amerikaanse, in Nederland woonachtige sopraan **Roberta Alexander** geniet internationale faam. De sopraan is al ruim 45 jaar te beluisteren op de belangrijkste operapodia, waaronder het festival van Glyndebourne, Metropolitan Opera in New York en de operahuizen van Berlijn, Hamburg, Wenen, Zürich, Londen en Amsterdam. Roberta Alexander is bovendien recitalzangeres, haar discografie reflecteert haar affectie met uiteenlopende genres en stijlperiodes. Sinds 2002 geeft ze les aan Codarts in Rotterdam. Afgelopen jaar kreeg ze de Edison Klassiek Oeuvreprijs 2020.

De Belgische sopraan **Ilse Eerens** begon haar studie aan het Lemmensinstituut te Leuven en zette die voort bij Jard van Nes aan de Nieuwe Opera Academie in Amsterdam en Den Haag. Ze behaalde prijzen op het Internationaal Vocalisten Concours 's-Hertogenbosch 2004 en de ARD Musik Wettbewerb 2006 in München. Haar carrière strekt zich uit over alle grote operahuizen in en buiten Europa. Op het concertpodium werkte ze met onder anderen Philippe Herreweghe, Kazushi Ono en Lorenzo Viotti.

Voordat ze afstudeerde aan het Conservatoire à Rayonnement Régional in Parijs behaalde sopraan **Anne Sophie Petit** haar master Engelse taal en cultuur. Bij Stephan Macleod aan de Haute École de Musique de Lausanne behaalde ze vervolgens haar solistenmaster. Ze zong sindsdien rollen als Soeur Constance in *Dialogues des carmélites* van Poulenc, Susanna in *Le nozze di Figaro* van Mozart, Musetta in Puccini's *La bohème*, twee rollen in *Acante et Céphise* van Rameau in het Théâtre des Champs-Élysées in Parijs en Yniold in *Pelléas et Mélisande* van Debussy aan de Opéra de Rouen. In Nederland was ze eerder te horen op het Festival Oude Muziek in Utrecht en in het Concertgebouw.

De Nederlands-Amerikaanse sopraan **Katharine Dain** studeerde aan Harvard University, de Guildhall School of Music and Drama in Londen en Mannes College of Music in New York. In 2018 kreeg ze lof voor haar roldebuut als Konstanze in Mozarts *Die Entführung aus dem Serail* aan de operahuizen van Clermont-Ferrand, Avignon, Rouen en Reims. Ze zingt ook hedendaagse muziek, bijvoorbeeld de Pessoa-cyclus van Jan van de Putte, met Asko|Schönberg en Cappella Amsterdam o.l.v. Reinbert de Leeuw. In 2020 maakte de sopraan met pianist Sam Armstrong het 'lockdownalbum' *Regards sur l'Infini*, met liederen van Messiaen, Debussy, Delbos, Dutilleux en Saariaho.

Jeroen de Vaal studeerde aan het conservatorium van Utrecht bij Eugénie Ditewig en volgde daar de operaklas bij Monique Wagmakers en Jan Slothouwer. Ook volgde hij lessen bij Eric Tappy in Lausanne en bij Marcel Reijans. Masterclasses volgde hij bij o.a. Jard van Nes en Udo Reinemann. De tenor stond op het podium van operahuizen van Amsterdam, Antwerpen/Gent, Brussel, Lyon en Luxemburg, en zong in Wenen aan zowel de Wiener Kammeroper als het Theater an der Wien. Hij werkte met dirigenten als Marc Albrecht, William Christie, Iván Fischer, Hartmut Haenchen, Peter Dijkstra, Gijs Leenaars en Boudewijn Jansen.

Jan-Willem Schaafsma studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en behaalde zijn masterdiploma aan de Dutch National Opera Academy, waar hij zong in o.a. *Le nozze di Figaro* en *Die Zauberflöte* van Mozart. In de NTR ZaterdagMatinee zong hij Puccini o.l.v. Edo de Waart, en bij de Nederlandse Reisopera vertolkte hij onder meer de titelrol in *Bernsteins Candide*. Bij De Nationale Opera was hij te zien in *Platée* (Lully), *Deidamia* (Händel) en *Die Meistersinger von Nürnberg* (Wagner). Naast zijn solocarrière maakt Jan-Willem Schaafsma deel uit van het vocale mannensextert Frommermann.

Henk Neven kreeg een Borletti-Buitoni Trust Fellowship, maakte deel uit van het BBC Radio 3 New Generation Artists Scheme en ontving in 2011 de Nederlandse Muziekprijs. Hij vertolkt hoofdrollen in opera's van Monteverdi tot en met Messiaen bij gezelschappen als de Staatsoper Berlin, Opéra National de Paris, De Munt in Brussel, Theater an der Wien en De Nationale Opera. Liedrecitals gaf de zanger meermaals in Wigmore Hall in Londen en in de Kleine Zaal van Het Concertgebouw, maar ook in het Musée d'Orsay in Parijs en op het Oxford Lieder Festival.

Berend Eijkhout studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag bij Frans Fiselier en Gerda van Zelm. Hij vervolgde zijn opleiding bij Nadine Secunde en Peter Lockwood, en volgde lessen bij Roberta Alexander, Luca Pisaroni, Hans Pieter Herman en Margreet Honig. Op het operapodium was hij te zien in Mozart-opera's *Die Zauberflöte* (Papageno), *Don Giovanni* (Masetto) en *Le nozze di Figaro* (Il Conte), maar ook in werken van Monteverdi, Händel, Rossini en Weill. Hij zong o.l.v. dirigenten als Jos van Veldhoven, Ton Koopman en Marcus Creed.